

Boekbesprekingen

Ulrich Lohmar en Gerhard E. Ortner (red.), met medewerking van Manfred Bayer; *Die Deutsche Hochschule zwischen Numerus clausus und Akademikerarbeitslosigkeit. Der doppelte Flaschenhals*, Herman Schroedel Verlag K.G., Hannover/Dortmund/Darmstadt/Berlin, 1975, 508 blz., prijs D.M. 28,60.

Deze artikelen-bundel is een produkt van het 'Forschungs- und Entwicklungszentrum für objektivierte Lehr- und Lernverfahren' te Paderborn.

Aan de publikatie ging een konferentie vooraf. Hoewel de vierentwintig auteurs zich uitsluitend bezighouden met de situatie bij en rond het hoger onderwijs in de bondsrepubliek (en Oostenrijk), zijn vrijwel alle bijdragen ook van belang voor de Nederlandse situatie. De discussie over het hoger onderwijs is er ons inziens op een aantal punten duidelijk iets verder gevorderd.

De toestand bij en rond het hoger onderwijs wordt zoals de titel reeds aangeeft, als vrij zorgwekkend ervaren. Over de therapie (alsmede de diagnose) verschillen de auteurs af en toe sterk van mening. Desalniettemin menen de redacteuren in het voorwoord te mogen konkluderen, dat de schrijvers het er in het algemeen over eens zijn, dat principiële politieke beslissingen aangaande het onderwijs- en het tewerkstellingssysteem een eerste vereiste zijn om de twee gekonstateerde hoofdknelpunten ('der doppelte Flaschenhals') op te heffen, namelijk die bij de overgang van het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs en die bij de intrede vanuit het hoger onderwijs in het arbeidsbestel. Onderwijspolitiek dient niet langer los te worden bedreven van het tewerkstellingssysteem. Juist over de raakvlakken tussen, en de overlappingen van onderwijs(-politiek) en tewerkstellingsysteem ontbreken tot dusver duidelijke politieke uitspraken. Beslissend voor het hoger onderwijs (nieuwe-stijl) lijkt het de redacteuren of het lukt om de maatschappelijke 'Stellenwert' van een hoger-onderwijsopleiding los te koppelen van hoger inkomen en status.

Politici alsmede funktionarissen in de algemene onderwijsadministratie en het universitaire bedrijf hebben veelal nauwelijks tijd voor een kritisch-diagnostische inventarisatie, laat staan voor het ontwikkelen van therapieën op middellange en lange termijn. In deze leemte tracht de onderhavige bundel enigermate te voorzien door experts van diverse pluimage (uit verscheidene disciplines, vanuit verschillende werksituaties, vanuit diverse ideologische posities en meer of minder theorie- of praktijk-gericht) de nodige inventarisatie, analyse en therapie te laten plegen.

Aan de presentatie is de nodige zorg besteed. Zo is de tekst in het algemeen goed leesbaar, ook voor betrekkelijken. Aan elk artikel gaat een korte typering van de

inhoud vooraf. Het boek wordt behalve door een personen- en zakenregister, alsmede enige relevante informatie over de loopbaan van de auteurs, gekompleteerd door een gesystematiseerde literatuurlijst met 2436 titels en 12 bibliografieën. Deze lijst geeft een behoorlijke indruk van de snelle groei van het betrekkelijk jonge, vrij zelfstandige wetenschapsgebied der onderwijspolitiek, -planning en -economie.

Het boek is ingedeeld in drie delen, die zijn ingebed tussen een inleiding en een aanhangsel.

In het inleidende gedeelte 'Zur Situation des deutschen Hochschulsystems (Hochschulausbildung, Hochschule und Hochschulabsolventen am Ende der Expansion)' menen de redacteuren in de verzamelde bijdragen een viertal onderwijspolitieke ideaaltypen te kunnen onderscheiden n.l.: die fortschreibende Bildungspolitik (die Strategie des Bildungsgesamtplans), die dynamische Bildungspolitik (die Strategie der integrierten Gesamthochschule), die selbstregelnde Bildungspolitik (Steuerungsvorstellungen im marktwirtschaftlichen Zusammenhang) und die qualifikationsorientierte Bildungspolitik (Steuerungsvorstellungen unter Berücksichtigung des Beschäftigungsgesamt-systems). In een tweede artikel 'Gestaltung und Steuerung der tertiären Bildung: Problemeinführung und Problemstrukturierung' offreert Ortner ons een vrij uitvoerige en overzichtelijke inleiding-met-enig-samenvattend-karakter. Er wordt onder andere een opsomming gegeven (pag. 37) van de punten waarover aangaande de vormgeving en sturing in de 'onderwijseconomische' theorie en de praktijk van het hoger onderwijs vrij brede overeenstemming lijkt te bestaan.

Het eerste gedeelte van de bundel 'Die Hochschulbildung: Bildungssystem-Bildungspolitik-Bildungstheorie (Tertiäre Bildung im politischen, wirtschaftlichen und institutionellen Zusammenhang)' bevat zes artikelen. Met onder andere bijdragen van de onderwijseconomen Widmaier en Hegelheimer, alsmede de journalist-publicist Elitz.

Het tweede gedeelte uit de bundel 'die Hochschulen: quantitative Expansion und qualitative Reform (Möglichkeiten und Grenzen der Gestaltung und Steuerung von Forschung, Lehre und Verwaltung)' bevat tien artikelen. Kell, die mede zorg droeg voor de wetenschappelijke begeleiding van het bekende model-experiment met de

'Kollegstufe' in Nordrhein-Westfalen (bovenschool), waarbij 'Doppeltqualifikation' (nl. 'Studienberechtigung' en 'Berufsqualifikation') in de tweede fase van het sekundair onderwijs wordt nagestreefd, gaat diepgaand in op de aansluitingsproblematiek tussen het sekundaire en het tertiaire onderwijs. Geipel en Becker snijden het thema onderwijsinstelling-regio aan, dat ook in ons land naar we mogen verwachten aan gewicht zal winnen. Het meest spektakulair dringt dit thema zich op bij nieuwe vestigingsplaatsen voor hoger onderwijs, bijv. Maastricht en Leeuwarden. Bij de aanvangende horizontalisering van ons onderwijssysteem zal deze problematiek naar verwachting mag worden, niet alleen de aandacht vragen op het tertiaire en kwartaire onderwijsniveau, doch ook – zij het in wat mindere mate – op het sekundaire en primaire niveau.

Het derde gedeelte van de bundel 'Die Hochschulabsolventen: Ausbildung und Berufschancen (Modelle für eine Anpassung von Hochschulbildung und Akademikerbeschäftigung)' bevat vier substantiële artikelen elk met een sterk onderwijseconomische inslag. Riese houdt een belangwekkend pleidooi voor de strategie der 'integrierte Gesamthochschule', die volgens hem de conservatieve planningsaanzetten (waartoe hij ook de social demand of burgerrecht-benadering rekent) kan overwinnen. De be-

schouwingen van Von Weiszäcker over de structuur van het hoger onderwijs en het marktsysteem hebben ons land reeds via de pers bereikt. Men hoeft het (zoals uw recensent) niet geheel eens te zijn met de door Von Weiszäcker voorgestane vorm van zelfregulering als strategie van de vervlechting van het onderwijs- en tewerkstellingsstelsel, om toch te erkennen, dat hij enkele zeer rake opmerkingen plaatst.

In een tweede bijdrage sluit Hegelheimer nauw aan bij zijn eerste. Op de hem kenmerkende degelijke wijze gaat hij nader in op de relatie tussen 'Qualifikationsbedarf' en 'Bildungsgesamtsystem'. Hij acht een omvattende 'qualifikatorische Manpower-Forschung' een voorwaarde voor een fundamentele verandering van de onderwijsstructuur. De visie van Hegelheimer verschilt duidelijk van die van met name Elitz, Riese en Kell. Hij blijft als één van de weinigen zijn trouw betuigen aan de manpowerbenadering. De bundel wordt besloten met een bijdrage van Clement over: modelontwikkeling, maatschappelijke orde en alternatieve strategieën ter realisering van onderwijspolitieke concepten.

Konklusie: een zeer waardevolle bundel, mede vanwege het uitgebreide bronnenmateriaal dat op zeer systematische wijze in een aanhangsel is opgenomen.

M. Santema

Naschold, Fr.: *Schulreform als Gesellschaftskonflikt*, Athenäum Verlag, Frankfurt/M., 1974, 113 blz., D.M. 12,00.

De auteur is hoogleraar politieke wetenschappen aan de universiteit te Konstanz. Hij keert zich in dit boek tegen de overheersende praktijk der politiek van de rijksoverheid in de bondsrepubliek om de talrijke en diepgaande problemen van het onderwijssysteem te ontpolitiseren teneinde een slechts onbeduidend veranderde status quo 'fort zu schreiben' op een zo laag mogelijk konfliktniveau. Naschold typeert de publikatie als een 'tussentijds verslag'. De inhoud ervan is voortgekomen uit onderwijspolitieke discussies met onderwijsgeevenden aan 'Gesamtschulen', ervaringen opgedaan in advieskommissies, alsmede eigen onderzoekingen. Hij probeert een stuk theoretisch georiënteerde empirie en een zekere mate aan praktische handelingsoriëntering in de lopende discussie over onderwijshervorming in te brengen.

In het eerste gedeelte van het boek worden problemen van de staats theoretische discussie gekonfronteerd met de empirische feiten op het terrein van de onderwijspolitiek en onderwijsplanning. Achtereenvolgens worden een aantal probleemgebieden behandeld, namelijk: theoretische verklaringen van de onderwijsplanning door de overheid (besproken worden: de theorie der systeempolitiek, de traditionele theorie van de pluralistische proces- en verdelingspolitiek, onderwijs-economische theorieën van marxistische snit en de politieke krisistheorie); de klassenstructuur van het opleidingssysteem (volgens Naschold wordt de tegenstelling tussen 'school' en 'fabriek' in toenemende mate belangrijk); het 'recht op onderwijs' van de werkenden en omgekeerd het 'recht op werk' van de leerling/studenten krijgen steeds meer het accent; politieke filterprocessen in de onderwijshervormingspolitiek (hier-

door wordt het politieke konflikt potentieel zo verkleind, dat de overblijvende problematiek door het bestaande systeem kan worden geabsorbeerd); beperkingen van de politieke onderwijsplanning (gewezen wordt hier met name op de invloed van het ministerie van financiën op de doel- en programma-oriëntering van de onderwijsplanning); het 'symbolic use of politics', alsmede het konfliktvermogen van reproductiegebieden.

In het tweede gedeelte van het boek wordt ingegaan op de institutionele hervormingen van het schoolwezen. Met betrekking tot de huidige onderwijskrisis worden een aantal verklaringsmodellen beschreven, die blijken te corresponderen met specifieke hervormingsmodellen (de meest vergaande visie is die, welke de schoolkrisis als een therapeutisch probleem ziet). Naschold probeert in dit tweede deel via een analyse van de huidige onderwijshervormingsstrategie in de bondsrepubliek (speciaal aan de hand van het gebeuren rond het Bildungsstrukturplan) te komen tot een grove schets van een alternatieve onderwijshervormingspolitiek. Bij deze analyse maakt hij gebruik van een kwalitatief simulatie-model van het schoolwezen, dat acht deelsystemen bevat, waarvan het schoolwezen in enge zin er zelf één vormt. Met nadruk wijst Naschold op de centrale betekenis van participatie- en autonomiseringsprocessen. Van veel belang is zijns inziens, hoe dergelijke processen het best op gang kunnen worden gebracht. Hij geeft de voorkeur aan een politiek-mobiliserend model boven een technokratisch of syndikalistisch model. Diverse vormen van bundeling aan de basis worden van veel belang geacht, evenals de houding van de vakbeweging ten opzichte van onderwijshervormingen.

Het derde gedeelte van het boek houdt zich bezig met de grenzen van de analyse-kapaciteit van de onderwijsplanning door de overheid.

In het vierde gedeelte wordt gewezen op de noodzaak een strategie der tegenplanning te ontwikkelen. De status quo van het in stand houden en intelligent 'fortschreiben' van het bestaande onderwijssysteem is geen reëel alternatief meer, want dit betekent in feite 'Fortschreibung' van de huidige onderwijskrisis. Naschold eindigt met een schets van een meer op de lange termijn gerichte analyse-methode, bestaande uit een zevental stappen.

De analyse die Naschold ons hier aanbiedt van het onderwijsbeleid in de B.R.D. kan naar alle waarschijnlijkheid ook de kijk op het onderwijsbeleid in ons land eniger mate verhelderen. De verhandeling blijft echter nog wat magertjes-abstrakt, hetgeen Naschold zelf blijkens zijn

slotzin ook beseft (hij heeft het daar over 'een voorlopige opwekking' voor een politiek van tegenplanning op lange termijn). In dit verband zij ook opgemerkt, dat hij zich op blz. 94 vrij pessimistisch uitlaat over de kansen op fundamentele, structurele hervormingen op dit moment (de buitenschoolse-maatschappelijke realiteit lijkt slechts ruimte te laten voor een Münchhausen-strategie binnen de school, formulering M.S.). Ongeduldige 'reformisten' worden dus (in elk geval in de B.R.D.) wel zwaar op de proef gesteld.

In de huidige restauratieve golf zijn we wellicht geneigd de wat schematische inhoud van het boek te zeer tijd (en plaats) gebonden te achten (geschreven in de sfeer van de periode 1970-1973), hopelijk en waarschijnlijk *ten dele* ten onrechte.

M. Santema

F. M. J. Siegers, P. M. Haan en A. M. P. Knoers (red.), 'Supervisie 2, praktijk en onderzoek.' Uitgave: Samson, Sociale en culturele reeks, Alphen aan den Rijn, 1976, 255 blz., f 32,50.

'Supervisie 2, praktijk en onderzoek' is een vervolg op 'Supervisie 1, theorie en begrippen', dat in het novembernummer besproken werd. Deze tweede bundel bevat vrijwel uitsluitend nieuwe bijdragen: slechts één hoofdstuk - over onderzoek - is overgenomen uit de oude reader.

'Supervisie 2' is een praktijkboek, opgebouwd uit een aantal opstellen die variëren in stijl en benaderingswijze en die gegroepeerd zijn rond enkele thema's. Daaruit ontstond de volgende onderverdeling:

- A. Activiteiten van de supervisor.
- B. Opleiding van supervisors.
- C. Velden (maatschappelijk werk, vormingswerk, pastorale supervisie en supervisie in de verpleging).
- D. Onderzoek.

ad A. De bedoeling van de redactie was, het was van geheimzinnigheid rond supervisie weg te nemen en deze leermethode wat meer toegankelijk te maken. Daarin zijn de vier supervisors die deze artikelen schreven, zeker geslaagd, naar mijn mening. Zij presenteren een concreet verslag van hun activiteiten in de supervisie en hun omgaan met o.a. kontraktering, leerdoelen, leerstijlen, leerstof en evaluatie. Op zeer verschillende wijze wordt door de auteurs een antwoord gegeven op de vraag, wat de methode van supervisie in het algemeen behelst. De Bock blijft dicht bij de praktijk, geeft veel voorbeelden en een boeiende beschrijving van zijn werk als supervisor. Jonker en Zuidgeest opereren op een wat hoger abstractie-niveau en leveren zo een zeer heldere en overzichtelijke bijdrage.

ad B. Over het opleiden van supervisors hebben Stapert en Benjamins hun licht laten schijnen. Hun ervaring met het hier beschreven trainingsmodel - hoewel beperkt - wekt de verwachting dat een hecht doortimmerde supervisorenopleiding tot de mogelijkheden behoort.

ad C. De artikelen die supervisie in de verschillende velden behandelen, beogen een uitwerking te geven van de algemene methoden zoals beschreven in het kader van de activiteiten van de supervisor. Daarbij wordt een interes-

sant probleem zichtbaar, met name in de bijdrage van Zeilemaker, getiteld 'Supervisie komt generiek niet voor'. Er lijkt een vraag te bestaan of er wel terecht gesproken kan worden van een generieke basis van supervisie. De redactie signaleert tenminste, dat Zeilemaker die generieke basis niet onderschrijft. Een vaststelling die mij zowel begrijpelijk als onjuist voorkomt. Begrijpelijk, omdat Z. letterlijk zegt: 'Misschien () is het bijvoorbeeld bij een pastorale supervisie niet alleen van een andere *inhoud* dan bij vormingswerksupervisie, maar ook van een andere *aard*.' (p. 136) Onjuist, omdat deze opmerking doelt op het gehalte van het specifieke van supervisie in verschillende werkvelden, en niet op supervisie in het algemeen. De vraag blijft dan wel, wat nu precies bedoeld wordt met die 'andere aard van het gehalte van het specifieke'.

Voor alle artikelen in dit kader geldt, dat het boeiend is te zien hoe bij de uitwerking van de methode van supervisie naar de specifieke werkvelden-aksenten en verfijningen worden aangebracht en eigen-aardigheden benadrukt. Daarmee wordt echter de algemene basis van de methode niet aangetast, dunkt me. Wel wordt de vraag naar overeenkomsten en verschillen ten aanzien van supervisie in verschillende werkvelden sterker.

ad D. Dat aan onderzoek in deze bundel niet meer dan 23 pagina's is gewijd, is tekenend. Van Praag heeft een onderzoek naar doeleinden van supervisie ingesteld, en die poging verdient alle lof. Maar de kwaliteit van het onderzoek is minder bevredigend: de resultaten zijn soms onduidelijk en kunnen tot verkeerde konklusies leiden. Opvattingen over hulpverlening worden zonder meer als supervisedoel gepresenteerd, en waar zo'n opvatting luidt: 'jezelf erbuiten houden' is dat zo multi-interpretabel, dat het nauwelijks een resultaat genoemd mag worden. De onderzoeker onderkent deze moeilijkheid, maar doet er verder niets mee. Het vervolgonderzoek heeft als grootste bezwaar, dat er resultaten gepresenteerd worden op basis van een minimum aantal respondenten. Waardoor het gevaar van onterechte generalisaties levensgroot wordt.

Kortom, het onderzoek naar supervisie staat nog in dezelfde kinderschoenen als vijf jaar geleden.

Ten aanzien van de bundel als geheel kan nog opgemerkt worden, dat die op vele plaatsen blijkt geeft van het toenemend gebruik van wetenschappelijk materiaal dat voor supervisie van belang is. Zo wordt bijvoorbeeld de leerstijltest van Kolb door meerdere schrijvers genoemd. Deze test roept overigens bij mij de vraag op, of 'Supervisie 1' (de praktijk) niet beter vooraf zou kunnen gaan aan 'Supervisie 2' (theorie en begrippen). Mijn beperkte ervaring met deze test suggereert namelijk, dat de meeste welzijnswerkers makkelijker leren door vanuit de concrete ervaring te komen tot abstrakties en concepten, dan

andersom.

Tenslotte, in de bespreking van 'Supervisie 1' sprak ik de hoop uit dat het tweede deel aandacht zou besteden aan de bestaande pogingen in de richting van een supervisiepraktijk die sterker de maatschappelijke verhoudingen ter discussie stelt. 'Supervisie 2' stelt in dit opzicht teleur, helaas, al zijn er wel enkele aanzetten.

Desondanks beveel ik dit boek hartelijk ter lezing aan, niet alleen aan supervisors, maar vooral ook aan hen die moeten beslissen over het invoeren of handhaven van supervisie in verschillende opleidingen.

M. Beukema.

The politics of education; *Edward Boyle and Anthony Crosland in conversation with Maurice Kogan*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, Middlesex, England, 1971, 208 blz.

Deze 'penguin' werpt indirect enig licht op de momenteel in ons land door Van Kemenade c.s. geïntensiveerde discussie over de herstructurering en herprogrammering van ons schoolwezen. Maurice Kogan, een voormalig topman op O. en W. (thans 'professor of government and social administration'), brengt hier verslag uit van gesprekken die hij gevoerd heeft met twee zeer bekwame oud-ministers van onderwijs, die in functie waren tijdens vijf van de 'most formative years' van het Engelse onderwijsbeleid na 1945, welk beleid zeer duidelijk vóór ligt op het onze. Het betreft: Edward Boyle (conservatieve) van juli 1962 tot april 1964 en Anthony Crosland (de huidige labour-minister van buitenlandse zaken) van januari 1965 tot augustus 1967. De interviewer-auteur Kogan heeft onder beiden gediend. Als deskundig en vrij scherp observator biedt hij ons ondermeer een unieke gelegenheid om eens achter de schermen in de politieke keuken te kijken.

Kogan tracht in dit boek primair de rol van minister te analyseren. Daartoe stelt hij aan de twee voornoemde oud-ministers een aantal vragen (waarom politicus wordend? verschil met het hogere-ambtenaar-zijn? wie maakt het onderwijsbeleid? relatie met resp. premier, kabinet en Financiën? invloed parlamentsleden? wat zijn de relaties tussen de centrale overheid en de lokale/regionale overheden? idem met de meer informele 'power networks' der onderwijsorganisaties, vereniging(en) van lokale/regionale overheden en organisaties, de pers, de academische intelligentsia? invloed adviesraden? daadwerkelijke speelruimte van een minister?). De vragen worden vrij uitvoerig en spontaan beantwoord. De beide gentleman-ministers komen ook als persoon - staand in hun tijd en specifieke situatie - ons inziens goed uit de verf. Crosland, de scherpste van de twee, is meer geladen en gelooft sterk in rationele en pragmatisch verantwoorde actie. Zijn beleidsdaden worden opgesomd op blz. 146 en 147. Voor ons lijken vooral van belang: het gevoerde middenschoolbeleid, het stimuleringsbeleid, het beleid aangaande het hoger onderwijs (hij is voor een binair systeem!), alsmede onderzoek en planning. Boyle, vooruitstrevend lid van de conservatieven, is meer eklektisch ingesteld ('still muddling through'). Zijn beleidsdaden staan vermeld op blz. 66 en 67. Hij heeft veel oog voor de continuïteit en pluriformi-

teit. Hij kiest nadrukkelijk voor het principe der positieve diskriminatie en is uiteindelijk voor 'comprehensivization' (middenscholen in plaats van of naast de bestaande onderwijsroutes). Volgens Kogan is zijn grote verdienste, dat hij de houding van veel conservatieven t.o.v. het onderwijs (alsmede het rassenvraagstuk en de afschaffing van de doostrap) opnieuw mede gevormd heeft. In de partij stuitte hij wat zijn tolerante houding t.o.v. de 'comprehensive school' betreft, op een sterke oppositie, die werd aangevoerd door de huidige voorzitter van de conservatieve partij Mrs. Thatcher. Zij ook was het, die als opvolgster van Crosland, diens bekende door inspraak gematigde circulaire aangaande 'comprehensivization' vrijwel van de ene dag op de andere verving door een nieuwe; zonder enige inspraak van de betrokkenen, zoals Crosland fijntjes opmerkt (ook wijst hij er op dat in twee 'conservatieve' regio's nadien de 'comprehensive school' alsnog is ingevoerd).

Het boek begint met een uitvoerige inleiding, waarin Kogan de interviews op eigen wijze samenvat. Zijn kijk als voormalig topambtenaar verschilt een enkele maal duidelijk van die der twee ministers. Vervolgens wordt verslag uitgebracht van de interviews met resp. Boyle en Crosland. De tekst is rijk voorzien van verklarende voetnoten, waardoor de inhoud beter in een raam geplaatst en/of verlevendigd wordt. Het boek wordt gekompleteerd met een gekombineerd naam- en zakenregister.

We lichten tot slot twee actuele onderwerpen uit de informatie-rijke tekst, namelijk het onderwerp (de-)centralisatie en dat der pressiegroepen.

In het per traditie sterk gedecentraliseerde Engelse onderwijsbestel valt een lichte tendens tot verschuiving van de invloed der 'Local Education Authorities' naar het ministerie van O. en W. waar te nemen. De (relatieve) autonomie van de L.E.A.'s blijft desalniettemin groot. Crosland typeert de houding van vertegenwoordigers der centrale overheid t.o.v. regionale organen als ietwat 'schizofreen'. Boyle lijkt nog iets meer dan Crosland oog te hebben voor de waarde van de speelruimte die de centrale overheid de regio in het kader van een indicatieve planning qua stijl en inhoud van het onderwijsbeleid laat. Hij wijst onder meer op de verschillende middenschoolmodellen die

in de regio ontstaan zijn. Ook Crosland blijkt in zijn bekende Circular 10/65 deze ontwikkelingen in het veld te honoreren: hij 'vraagt' daarin de L.E.A.'s schema's voor een 'comprehensive schoolsystem' op te stellen en in te dienen (hij 'eist' dit dus niet); een zestal basismodellen zijn daarbij toegestaan.

Zeer belangwekkend is hetgeen over betreffende presiegroepen te berde wordt gebracht. Boyle wijst in dit verband nadrukkelijk op de grote betekenis van 'the educational world' met zijn eigen 'logic as it was developing'; Kogan maakt een zeer verhelderend onderscheid tussen de oude en de nieuwe onderwijs-establishment. De rol van de oude gevestigde orde (de organisaties van onderwijsgevendens, van de onderwijsdistricten en meer

recentelijk ook de ouders) wordt indringend beschreven. De nieuwe establishment bestaat uit (sociale) wetenschappers en journalisten. Crosland die later de diverse onderwijsraden ophief, die na hun zeer belangrijke initiërende functie als maar dikker wordende rapporten gingen publiceren (onderzoek kan volgens Crosland het politieke proces ook afremmen!), maakte gebruik van een groep met Labour sympathiserende adviseurs (o.a. Michael Young en John Vaizey). Ook riep hij enkele adviescommissies in het leven die meer specifieke problemen aanvatten. Trots is hij op zijn internationale primeur: het bijsturend evalueren van middenschool-experimenten.

Konklusie: een zeer informatief en boeiend boekwerkje.

M. Santema

Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid; *Commentaar op de nota Contouren van een toekomstig onderwijsbestel*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1976, 151 blz.

Dit 'Commentaar' van de wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid (W.R.R.) is even leesbaar, helder en compact geschreven als de Contourennota. De inhoud lijkt sterk beïnvloed door het denken in het wetenschappelijke forum rond de O.E.C.D. (de Van Kemenade recentelijk vanuit deze kring toegezwaaide lof klinkt minder duidelijk door). Het rapport opent met een samenvatting waarin een reeks behartenswaardige, over het algemeen vrij kritische kanttekeningen en suggesties zijn vervat. Ter zijde: sommige boze Haagse tongen beweren, dat de voorzitter van de W.R.R., Kremers (bij de laatste kabinetformatie volgens insiders enige tijd in de running - van K.V.P.-zijde - voor het ministerschap op O. en W.), in het rapport af en toe een plaagstootje uitdeelt in de richting van de huidige bewindsman.

De belangrijkste bijdrage van de W.R.R. aan de discussie over de Contourennota achten wij de gedane kostenramingen (o.a. voor het jaar 2000 zonder Contourennota, idem met Contourennota en wel resp. bescheiden ingevoerd dan wel meer volledig). De kosten zijn bovendien enigermate naar onderdelen van het Contourenplan gespecificeerd. Aan de ramingen liggen vanzelfsprekend tal van (veelal geëxpliciteerde) veronderstellingen ten grondslag. In de tweede versie van de Contourennota zal deze bijdrage van de W.R.R. zeker dienen te worden gehonoreerd.

Uit hoofde van haar taakstelling (geïntegreerde beleidsvoorbereiding op lange termijn) konfronteert de raad de inhoud van de Contourennota met die van een zestal nota's van andere departementen dan O. en W. Aan de onderlinge afstemming van het toekomstige beleid der departementen blijkt nog betrekkelijk weinig te worden gedaan. Ook de raad zelve gaat in haar 'Commentaar' sterk O. en W.-(en C.R.M.-)gecentreerd te werk. Op vragen van maatschappelijke en economische orde, verdeling van arbeid-(plaatsen), meer systematische beïnvloeding van de vraagzijde (arbeidsplaatsen-structuur en arbeidsmarktbeleid e.d.) wordt bijv. nog onvoldoende ingegaan.

Volgens de raad dient meer aandacht te worden besteed aan de evaluatie van het onderwijs. Zeer terecht wordt erop gewezen, dat een belangrijk grensgebied tussen O. en

W. en C.R.M. niemandsland dreigt te worden (kompetentie-kwesties, met name betreffende de 'permanente educatie?' M.S.). Het op de blz. 42 t/m 44 met betrekking tot de vrijheid van onderwijs, en wel in het bijzonder betreffende de samenwerkings-school gestelde, doet wel erg de-huidige-situatie-verdedigend aan.

Bepaalde denkbeelden van Emmery (en indirect Illich c.s.?) lijken wat al te lichtvaardig te worden aangewend om te konkluderen, dat 'kansarmen' naar alle waarschijnlijkheid beter af zijn met minder formeel onderwijs. Op de slotpagina worden aan deze groepering(en) in dit verband zelfs (exklusief?) een aantal 'leuke dingen' in de zachte C.R.M.-sfeer in het vooruitzicht gesteld, o.a. buurtwerk! Harde claims ten gunste van voornoemde groepering(en) (laat staan garanties) blijven echter achterwege, evenals pogingen om tot een meer motiverende en minder vreemdende inhoud van onderwijs en vorming te komen (bijv. aansluitend bij reformpedagogen als Dewey, Petersen e.a.). Dat de vraagzijde (arbeidsplaatsen-structuur en arbeidsmarktbeleid) vrijwel buiten schot blijft, memoreerden we reeds. Regering en parlement zouden wat de aanbodzijde (het onderwijs) betreft bijv. kunnen worden uitgedaagd om periodiek uit te spreken wat men minimaal (eventueel ook maximaal) zowel meer direct als indirect aan onderwijs en vorming in elke Nederlander wenst te investeren in het licht van levenskansen, eventueel ten dele mede gelieerd aan het levensduur-inkomen. Voorts had men kunnen pleiten voor een gedifferentieerde eenheidsschool, zo (spoedig als) mogelijk tot 18 jaar en integrale of gedeeltelijke invoering van een horizontaal onderwijs- en vormingssysteem in experimenteergebieden met o.a. lower-secondary education d.w.z. een middenschool, upper-secondary education d.w.z. een bovenschool* en hoger-onderwijs-nieuwe-stijl.

Eindoordeel over deze W.R.R.-publikatie desalniettemin: een gedegen, zeer informatieve studie. Het lezen ten volle waard.

M. Santema

* In Nordrheinland-Westphalen tracht men momenteel

een bovenschool te ontwikkelen, waarin de studenten een dubbele kwalifikatie verwerven. Bij het verlaten van de bovenschool ('Kollegstufe') kunnen ze dan zowel verder studeren als wel de maatschappij in gaan. Een dergelijke

bovenschool past ons inziens beter bij een systeem van recurrent education met tweede-weg en tweede-kans onderwijs dan de bovenschool die Van Kemenade ons aanbiedt.

A. M. L. v. Wieringen: *De identiteit van het hoger beroepsonderwijs*, H. D. Tjeenk Willink, Groningen 1976, 250 blz., f 27,50, ISBN 90.01.57221.9.

De centrale stelling van dit boek, een bewerking van het proefschrift waar de auteur in 1975 op promoveerde, is dat het HBO in een identiteitscrisis verkeert en dat deze crisis om een onderwijsbeleid vraagt dat niet streeft naar integratie HBO-WO maar het HBO in zijn traditionele waarde laat. De identiteit van het HBO werd en wordt bepaald door twee samenhangende functies: de overdracht van beroepskwalificaties op hoger niveau en het bieden van een onderwijsweg aan studenten die elders geen mogelijkheden hebben. Eerstgenoemde functie raakt op de achtergrond door het streven naar veralgemening van het beroepsonderwijs en door een versterking van de theoretische inslag van de leerinhouden; beroepsonderwijs als tweede 'Bildungsweg' komt in gevaar door verzwarende van de toelatingseisen, in sommige gevallen verlenging van de opleiding, numerus fixus e.d. Deze de identiteit van het HBO bedreigende ontwikkelingen worden versterkt doordat deze scholen steeds meer toeleveringsscholen voor WO worden, waardoor ze hun karakter van eindopleiding verliezen en degraderen tot vooropleidingen van universiteiten en hogescholen. Dat de auteur dit gevaar niet overdrijft wordt m.i. goed gedemonstreerd door de tweede- en derdegraads lerarenopleidingen die door een groeiend aantal studenten beschouwd worden als voorportalen tot het WO.

De oplossing van deze identiteitsproblemen, aldus van Wieringen, moet niet gezocht worden in integratie HBO-WO maar in een zg. twee-sektoren-beleid, dat HBO en WO langs gescheiden wegen ontwikkelt. Door de banden met het MBO en eventueel het onderwijs aan werkende jongeren nauwer aan te halen zal het HBO zijn oorspronkelijke identiteit herwinnen en kunnen uitgroeien

tot een onderwijsvorm met een breed scala van programma's, gericht op velden van werkzaamheden en tegemoetkomend aan de behoeften aan verticale doorstroming van niet-universitaire studenten. 'Het hoger beroepsonderwijs wordt in deze opvatting hoger onderwijs binnen de traditie van het beroepsonderwijs' (p. 187). De schrijver ontwikkelt zijn diagnose en therapie in een zestal hoofdstukken waarin hij de geschiedenis van het beroepsonderwijs schetst, de soms gespannen verhouding algemeen onderwijs - beroepsonderwijs beschrijft, de taken en functies van het HBO analyseert, nagaat hoe in Engeland, de V.S. en West-Duitsland vergelijkbare problemen worden behandeld en aan de hand van het huidige onderwijsbeleid demonstreert dat aanzetten aanwezig zijn in de richting van het door hem bepleitte twee-sektoren-beleid.

Zowel de Contouren-nota als de nota Hoger Onderwijs in de Toekomst kiezen voor een gefaseerde ontwikkeling naar een situatie waarin 'een primair onderscheid naar instellingen wordt vervangen door een primair onderscheid naar programma's, (CN, p. 72) en waarin sprake zal zijn van een eenheid van stelsels van hoger onderwijs met als enig onderscheid het onderwijskundig 'verschil in typen van onderwijsprogramma's'. (HOT, p. 28).

Het is duidelijk dat bij het denken over hoger onderwijs nieuwe stijl de thans nog problematische relatie HBO-WO een van de kernproblemen zal zijn. M.i. is de goed gedocumenteerde, informatieve en zeer wel leesbare dissertatie van dr. van Wieringen, waarvan de empirische bijlage op aanvraag verkrijgbaar is, verplichte literatuur voor allen die betrokken zijn zowel bij het HBO als het WO.

J. H. G. I. Giesbers.

Mededelingen

Leren begeleiden 1973-1976

Verslag van de voorgeschiedenis en het eerste experimentele jaar van een nieuw bijvakprogramma 'pedagogiek en algemene didaktiek van het voortgezet onderwijs' in het perspectief van het niet-vakspecifieke gedeelte van de lerarenvariant.

Verkrijgbaar à f 6,50 (incl. verzendkosten) bij de afdeling Leraarsopleiding van het Pedagogische-Didactische Instituut van de Universiteit van Amsterdam, Prinsengracht 227, Amsterdam.

Inhoud andere tijdschriften

Info

7e jaargang, nr. 6, juli 1976

Opvattingen over wetenschappelijk werken in het onderwijs: een voorstudie, door W. L. Wardekker
Theorievorming rond de school: Theorie der Schule, door K. J. Westerhof en W. J. Timmerman
Informeel onderwijs in Engeland en Amerika, door G. van der Werff

Info

8e jaargang, nr. 1, september 1976

Het legitimeringsbegrip in de curriculumontwikkeling, door G. J. van den Brink
Aspecten van een kritische didaktiek, door A. A. Feenstra

Persoon en Gemeenschap

29ste jaargang, januari 1977, nr. 5

Het Gentse kleuterschoolproject (III), door A. de Meyer, L. Heyerick en J. van Cauwenberghe-Faes
Het experiment vernieuwde wiskunde in het basisonderwijs; rijksscholen: centrum Gent (juli 1976), door F. van Lauwe
Beschrijving van een poging tot integratie van de kleuterschool met de lagere school, door P. Thewissen
Een nieuw vak: computerkunde? door K. Cuypers
Her en Der
Boekbesprekingen

Pedagogisch Tijdschrift Forum voor Opvoedkunde

1e jaargang, december 1976, nr. 10

Didactische foutenanalyse: voorstel van een systemati-

sche methode, door E. de Corte en A. Verkens
Tussentijdse balans. Prof. dr. J. W. van Hulst emeritus, door U. J. Rijpma-Boersma
Over 'optimalisering' van het onderwijs door N. F. Noordam
Piëtisten en borstvoeding, door L. F. Groenendijk
Kroniek en documentatie
Boekbespreking
Uit andere tijdschriften
Ingekomen boeken
Inhoud 1e jaargang

Pedagogisch Tijdschrift

2e jaargang, januari 1977, nr. 1

De zich bewegende mens in agogisch perspectief, door J. W. I. Tamboer
Foutenanalyse: didactische bijdrage tot de constructie en de interpretatie van afleiders in meerkeuzevragen, door E. de Corte en A. Verkens
Het sociaalpedagogisch aspect van de beroepskeuze, door K. Sietaram
Kroniek en documentatie
Boekbespreking
Ingekomen boeken

Tijdschrift voor Orthopedagogiek

16e jaargang, januari 1977, nr. 1

Redactioneel

De pedagoog bij de multi-disciplinaire begeleiding van het zieke kind
Een reactie uit het veld, door H. A. Zwaan
Over oorzaken van stoornissen in het proces van het leren rekenen, door J. Nelissen
Boekbesprekingen
Berichten

Ontvangen boeken

Doorn J. A. A. van, en Lammers C. J., *Moderne sociologie*, Het Spectrum, Utrecht, 1976, f 9,90
Elias N. en Scotson J. L., *De gevestigden en de buitenstaanders* (vertaling van: The established and the outsiders, 1965), Het Spectrum, Utrecht, 1976, f 9,90
Hall C. S. en Nordby V. J., *De psychologie van Jung: een inleiding* (vertaling van: A primer of Jungian psychology, 1973), Kooyker, Rotterdam, 1976, f 18,50

Mussen P., *De psychologische ontwikkeling van het kind* (vertaling van: The psychological development of the child, 1973), Het Spectrum, Utrecht, 1976, f 6,90

Wagenaar J., *Kindercentra*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1976, f 36,50

Janssens J. M. A. M., *Begeleiding van ouders van geestelijk gehandicapte kinderen*, Swets & Zeitlinger, Lisse, 1977, f 28,60

Ontvangen rapporten

Een geïntegreerd leerplan voor administratieve beroepen. Voorstellen van de Zweedse Vakbond TCO. Red. J. de Reus, Vereniging De Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra, Amsterdam, f 6,-

GEMEENTE AMSTERDAM

Burgemeester en Wethouders roepen sollicitanten op voor de functie van

hoofd

van de openbare school voor kinderen die langdurig in een ziekenhuis verblijven.

Ervaring in het buitengewoon onderwijs liefst gepaard gaand met theoretische verdieping strekt tot aanbeveling. Goede contactuele eigenschappen zijn in verband met het werken met multidisciplinaire teams gewenst.

Inlichtingen bij de gemeentelijke inspecteur van het onderwijs, de heer J. R. C. Heijning, telefoon 02153-1 45 68 na 19.00 uur.

Sollicitaties binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad te zenden aan Burgemeester en Wethouders, Stadhuis, kamer 257 onder vermelding van nummer 0999/48.

Zojuist is verschenen Voordracht no. 33, gehouden voor de Gelderse Leergangen te Arnhem

Mentale bereikbaarheid of: het grootste gelijk van de vismarkt

Mevr. drs. M. Zijlstra
f 6,50. ISBN 90 01 33219 6

Een kleine rondvlucht boven het gebied van de communicatie tussen mensen. Centraal staat de gedachte dat ieder mens er op uit is, zich een territorium te verwerven, dat uit te breiden, en dat te beschermen. Veel communicatie mislukt en mondt uit in mentale onbereikbaarheid omdat de spreker zijn boodschap presenteert in termen die de aangesprokene kan opvatten als bedreiging van zijn territorium in plaats van als een kans tot uitbreiding daarvan.

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

 Wolters-Noordhoff

4364-367

DE AEMSTELHORN

kath. sociale academie te Amsterdam.

De afdeling KADER- en DOCENTENOPLEIDING GEZONDHEIDSZORG vraagt per 1 augustus a.s. een

onderwijskundige (voor 2 dagen per week)

Vereisten M.O.-B of universitaire opleiding Onderwijskunde; ervaring in de Gezondheidszorg kan een aanbeveling zijn.

De taak zal omvatten:

- het verzorgen van gemiddeld 6 lessen Onderwijskunde per week,
- praktijkbegeleiding van cursisten van de docentenopleiding verpleegkunde,
- het verrichten van stafwerkzaamheden.

Vanaf 1 mei a.s. tot het begin van het nieuwe studiejaar bestaat de mogelijkheid in een dienstverband van 1½ dag p.w. te worden ingewerkt door de huidige onderwijskundige.

Rechtspositie en salariering worden vastgesteld volgens de bepalingen van het Rechtspositiebesluit W.V.O.; de premie AOW/AWW is voor rekening van de werkgever.

Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij drs. P. Gassman, koördinator van de Kader- en Docentenopleiding Gezondheidszorg, tel. 020-44 15 55, tst. 128.

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen te richten aan de directeur, mr. C. W. Kroft, De Cuserstraat 83 te Amsterdam-Buitenveldert.